

Södertörns högskola | Institutionen för Livsvetenskaper |
Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap avancerad nivå |
Höstterminen 2010

”Barn är viktigare nu på något vis”

- en kvalitativ studie om hur fem pedagoger
resonerar och praktiskt arbetar med barns
inflytande och delaktighet i förskolan

Av: Ellen Bengtsson
Handledare: Hassan Sharif

Abstract

The purpose of this examination is to illustrate and analyze how five educators in a group with 40 children in the ages between 4 and 5 years old on a preschool are reasoning about democracy in preschool and how this utters in practice with focus on the participation and influence of children in the educational activity. My questions at issue:

- How do the educators reason around the influence and participation in the educational activity
- What possibilities are given to the children concerning influence and participation
- What possibilities are given to the children to affect the content of the activity

With this in mind, I have chosen to collect my empiric data through method triangulating, which means a combination of two methods with a purpose to get an elevated assurance in the material.

I have chosen two qualitative research methods – interviews and observations.

This combination aims to explore how the educator's statements about democracy and children's influence are made active in practice. As a general frame of reference I have chosen to interpret the results in my study from a sociocultural perspective. I believe that the educators reason in similar ways around children's influence and participation. The reason for this I believe is that they have conscious ways of working with democracy in preschool with the children's choice as a premise. The possibilities of children's influence and participation to control their day is also available to see through the accessibility of the environment, and it is also of great importance that the children may express their opinion, take part of opinions of others and to be heard.

Title: Children are more important now in a kind of way – a qualitative study about how five educators reason and practically work with children's influence and participation in preschool

Author: Ellen Bengtsson

Supervisor: Hassan Sharif

Term: Autumn term of 2010

Keywords: Democracy, Influence and participation, sociocultural perspective

Nyckelord: Demokrati, inflytande och delaktighet, sociokulturellt perspektiv

Innehållsförteckning

Inledning och bakgrund.....	1
Syfte & frågeställningar.....	2
Teorianknytning och tidigare forskning	3
Metod	16
Analys – och resultatredovisning	20
Slutdiskussion.....	34
Referenser.....	36
Bilagor	38

Inledning och bakgrund

Förskolans pedagoger har ett ansvar att eftersträva att läroplanens intentioner återspeglas i den dagliga verksamheten. I Lpfö 98 betonas det att förskolan vilar på demokratins grund och ska bedrivas i demokratiska former. Genom att barnen får möjlighet att aktivt delta växer deras ansvarstagande och intresse för ett vidare deltagande i samhällslivet. Ett av förskolans fundamentala uppdrag är att lägga grunden för att barnen ska förstå vad demokrati är. Vuxna är viktiga som förebilder då deras förhållningssätt påverkar barnens syn och förståelse av vad som gäller i ett demokratiskt samhälle. Vidare ska pedagogerna utgå från barnens behov och intressen i planeringen av den pedagogiska verksamheten och i utformningen av miljön (Lpfö 98).

Grundläggande demokratiska värderingar som ska förankras och genomsyra förskolans verksamhet är: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta” (Lpfö 98: 3)

Som mål ska förskolan sträva efter att varje barn:

utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation, utvecklar sin förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans miljö och utvecklar sin förmåga att förstå och handla efter demokratiska principer genom att delta i olika former av samarbete och beslutsfattande (Lpfö 98: 11)

Att få göra sina röst hörd och få sina åsikter respekterade slås fast som en av huvudprinciperna i FN:s barnkonvention (www.unicef.se). Barnombudsmannen Lena Nyman (2001) menar att vuxna ska lyssna på vad barnen har att säga och ta deras åsikter på allvar genom att ta hänsyn till dessa i beslut som rör barnen själva. Vidare anser Nyman att barn ska involveras i beslut och i planering som gäller i deras egna vardag (Nyman 2001: 29).

I utbildningsdepartementets utredning *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104) betonas förskolans ansvar att fostra demokratiska medborgare. I utredningen fastläs vikten av att pedagogerna ska utgå ifrån att barn vill och kan påverka sitt lärande. Det framhålls att pedagogerna

har ett ansvar att skapa förutsättningar och erbjuda möjligheter till inflytande och delaktighet i den pedagogiska verksamheten. Vidare påvisas vikten av individens ansvar och delaktighet för en hållbar utveckling. ”Begreppet hållbar utveckling tar sin utgångspunkt i en helhetssyn på människors och samhällets behov, förutsättningar och problem” (ibid).

Som Lpfö 98, barnkonventionen och utbildningsdepartementets rapport påvisar så ska verksamheten i förskolan utgå från barnens intressen och behov. Barnen ska få möjlighet att uttrycka sin tankar och få sina åsikter respekterade samt lyssna på andras åsikter. Barnen ska få möjlighet att vara delaktiga i och ha inflytande över den pedagogiska verksamheten. Men hur sker detta i praktiken? Med utgångspunkt i tidigare resonemang bestämde jag mig för att undersöka hur fem pedagoger på en förskoleavdelning med barn mellan 4-5 år resonerar och praktiskt arbetar med demokrati. Jag fokuserade på barns möjligheter att själva påverka sin dag samt vilka förutsättningar som finns för barns inflytande och delaktighet.

Syfte & frågeställningar

Syftet med den här undersökningen är att belysa och analysera hur fem pedagoger på en avdelning med 40 barn i ålder 4-5 år på en förskola i en av Storstockholms kommuner resonerar kring demokrati i förskolan och hur det yttrar sig i praktiken med fokus på barns delaktighet och inflytande i den pedagogiska verksamheten.

Mina frågeställningar:

- Hur resonerar pedagogerna kring 4-5åringars inflytande och delaktighet i den pedagogiska verksamheten?
- Vilka möjligheter ges barnen till inflytande och delaktighet?
- Vilka möjligheter ges barnen att påverka verksamhetens innehåll?

Teorianknytning och tidigare forskning

Sociokulturellt perspektiv på lärande och utveckling

Som övergripande referensram har jag valt att tolka resultatet i min studie utifrån ett sociokulturellt perspektiv. Den sociokulturella synen på kunskap och lärande är att dessa är processer som skapas i mellanmännsliga relationer, barnet tillägnar sig sätt att tänka och agera genom interaktion med omgivningen. Barns möjlighet till inflytande och delaktighet i den pedagogiska verksamheten påverkas av den sociala kontext de befinner sig i, där pedagogernas kunskapssyn är centralt.

Roger Säljö (2005) diskuterar Lev Vygotskijs teori om ett sociokulturellt perspektiv på utveckling och lärande och menar att lärande sker i samspel med andra. Genom kulturella och sociala sammanhang utvecklas människan som kommunicerande, tänkande och kännande varelse. Språket är centralt och ses som ett redskap till att komma i kontakt med varandras erfarenheter (Säljö 2005:111).

Genom interaktion med andra bygger således individen upp sociala erfarenheter som medieras genom språket (Säljö 2005: 120)

Vygotskij ser på människan både som en sociokulturell och biologisk varelse. Färdigheter som att kontrollera kroppen, fixera blicken och koordinera hand ses som biologiskt betingat. Detta medför att barn oberoende av plats och villkor utvecklas relativt lika i dessa färdigheter. När barnet börjar att kommunicera med sin omgivning påverkas dess utveckling av sociokulturella faktorer (Säljö 2005: 116f). Hur vi agerar i situationer samt våra tankar och idéer har ett ursprung i sociala interaktioner (Säljö 2000: 106). Människor agerar olika beroende på sociala sammanhang och Säljö menar att varje kontext innefattar förväntningar och villkor baserade på tidigare erfarenheter (Säljö 2000: 128f). Pedagogens handlingar ses som väsentliga för barns utveckling:

Det är genom interaktion med andra som barnet exponeras för och tar till sig de sätt att tänka och agera som fungerar i samhället (Säljö 2005: 121).

Hur en pedagogisk verksamhet ser ut avgörs av vilken syn på lärande och utveckling som Ellen Bengtsson

dominerar. Vygotskijs perspektiv på utveckling skiljer sig från många andra teorier då det inte är en *mognadsteori*. I mognadsteorin hävdas att utveckling styrs av biologiska processer där barnets utveckling går igenom olika stadier och ses som något som kommer inifrån. Med denna syn medför det att undervisning anpassas efter barnets mognadssnivå och den sociokulturella aspekten får därmed ingen betydelse. Det sociokulturella perspektivet på utveckling står för motsatsen och istället ses pedagogens handlingar som betydelsefulla. Ett annat perspektiv som står i motsats till Vygotskij syn på lärande är *överföringsmetaforen* som är ett synsätt på lärande där individen är passiv och "tar in" kunskap. Enligt det sociokulturella perspektivet förutsätter lärande aktiva deltagare där kunskap skapas genom en process där individen bekantar sig och vidare får djupare och bredare erfarenheter av hur begrepp och fysiska redskap kan användas (Säljö 2005: 120f. 126ff).

Enligt Leif Strandberg menar Vygotskij att människans aktiviteter alltid är situerade och beroende på vilken kontext man befinner sig i påverkar det vilken möjlighet som skapas för olika aktiviteter. På en förskola underlättas barnens utveckling om de får tillgänglighet till olika artefakter. Artefakter benämns även som redskap och är de olika verktyg som hjälper människan att tänka, lösa en uppgift, minnas, lösa problem osv. (Strandberg 2006: 11f, Säljö 2005: 118f) Hur ett rum är utformat är väsentligt då det både kan underlätta och försvåra lärandet. "Rummen bär på och förmedlar kunskaper, erfarenheter, känslor och förväntningar" (Strandberg 2006: 22). Språket är det viktigaste psykologiska redskapet. Genom språket blir individen delaktig i andras perspektiv samt tar del av andras erfarenheter (Säljö 2005: 119f)

Det som är speciellt med språket är att det fungerar som ett redskap för kommunikation både *mellan* människor och *inom* människor. Språket är med andra ord länken mellan samhället och individen (Säljö 2005: 119)

Demokrati i förskola och skola

Den amerikanska filosofen och pedagogen John Dewey (1980) diskuterar demokrati i relation till utbildningsväsen och menar att människan påverkas av den kontext hon lever i och med det har hon enligt demokratisk syn rätt att vara medbestämmande vid beslut som rör henne själv. Dewey (1980) framhåller att om en person inte får uppleva att hon har inflytande så hämmas känslan av vidare ansvarstagande. Vidare betonas vikten av att utbildningsinstitutioner som t.ex. förskolan genomsyras av demokratisk anda och Dewey (1980) ifrågasätter att lärare använder sig av auktoritära metoder gentemot barnen. Tron på individens förmåga att ta egna beslut är centralt i demokratibegreppet och därmed bör rätten att bestämma inte vara tillförordnat en auktoritet. Dewey menar att i en demokratisk skola är undervisningen individualiserad och utgår från barnets egna erfarenheter. Det är av stor vikt att pedagogen är uppmärksam på barnens intressen och utgår från dessa i planeringen (Dewey 1980: 147-153).

Dewey framhåller de sociala relationerna och menar att utveckling sker i interaktion med andra. Att rummet inbjuder till möten är därmed av stor vikt och ifrågasätter vidare det tysta klassrummet. Genom att vara aktiv synliggörs de individuella egenskaperna menar Dewey (1980: 67f). Vidare är det pedagogens uppgift att ge barnet tillgång till samhällets grundläggande värden. Tillägnandet av dessa värden förutsätter en process där barnet är engagerad i samspel med en föränderlig omgivning:

Detta organiska samspel mellan utbildning, erfarenhet och omgivning ger också kunskap, en kunskap som i sin tur är en förutsättning för att individen aktivt skall kunna påverka det samhällssystem han lever i. (Dewey 1980: 17f)

Magnus Dahlstedt (2003) problematiserar den romantiserade bilden av demokrati som samtalsform och menar att det finns olika villkor som skapar olika förutsättningar samt utgångslägen för deltagarna. Underordning och överordning finns alltid i förhållande till normer som präglar samhället där etnicitet, klass och kön påverkar och har betydelse för vilken position som deltagaren har. Risken finns att dessa ojämlikheter vidmakthålls om det inte finns en rimlig balans i samtalet. För att öka individens medbestämmande måste normer medvetandegöras och ifrågasättas (Dahlstedt 2003: 18ff).

Demokrati - ett mångtydigt begrepp

Demokratins innebörd är inte självklar utan ger utrymme för tolkningar beroende på kontext och individer (Liljequist 1999). Jag lyfter här nedan fram olika synsätt på begreppet. För att få en bild av hur och när demokrati som begrepp gjorde sitt intåg i det svenska samhället och vidare i utbildningsväsen.

Demokratibegreppet har länge tillhört en västerländsk kultur och tankestruktur vilket hör samman med den livs- och samhällssyn som råder. Därmed finns det olika sätt att se på demokrati och olik tänkande bör tolkas som en annan livs- och samhällssyn. Människors lika värde torde ligga som grund i demokratibegreppet som annars är mångtydigt och även inom det svenska samhället och vidare inom skolan råder det olika tolkningar av innebörden. Kurt Liljequist lyfter fram två synsätt på demokrati, dessa är demokrati som *livsform* och demokrati som en *beslutsmetod*. Enligt den första tolkningen ses demokrati som ett tillstånd att efterstäva med fokus på människors förhållningssätt gentemot varandra med utgångspunkt i begrepp som jämlikhet, medkänsla och tolerans. Det andra synsättet utesluter inte det första utan ses som en metod att garantera att beslut som tas utgår från majoritetens vilja med respekt för minoritetens åsikter (Liljequist 1999: 120).

Liljequist menar att demokrati som begrepp uppstod i antikens Grekland och betyder folkvälde och ställdes i motpol till det rådande envælde som fanns i samhället. Dock var det endast en minoritet dvs överklassens infödda män som fick delta och hade möjlighet till påverkan i politiken vilket inte stämmer överens med det svenska samhällets synsätt på demokrati. Liljequist ställer sig kritisk till skolans läroböcker som enligt honom romantiserar det atenska synsättet på demokrati då den har setts som en förebild för vårt egna demokratiska tänkande. Detta menar Liljequist kan ha sin avstamp i att personer som gett innehåll till våra läroplaner och kursplaner tillhör en borgerlig elit och därmed ligger det nära till hands att tolka begreppet i likhet med antikens demokratitolkning som ett intresse i att utveckla det politiska systemet. Demokratins innehåll och värderingar kom därmed i skymundan (Liljequist 1999: 109f).

I dagens västerländska samhälle ses demokrati som en självklarhet men så har det inte alltid varit. Kampen för människors lika värde har bedrivits över århundraden där demokratin fick ett stort motstånd främst under första och andra världskriget. I ljuset av detta fick debatten om demokrati ett

syfte att verka för att beslut skulle fattas utifrån majoritetens vilja men med respekt för minoriteten. Demokrati sågs på detta sätt som en teknik för beslutsfattande i samhället. Dock fanns en till aspekt som hindrade människor från att delta och det var de ekonomiska skillnaderna. I slutet av 1960-talet blomnade en debatt upp om demokratins mening och innehåll, där huvudorden blev delaktighet och medinflytande (Liljequist 1999: 112, 188f).

Liljequist diskuterar två sätt att se på demokrati som beslutsform som kommer ur olika sätt att förstå samhället och dessa benämns som deskriptiva och normativa. I det deskriptiva synsättet följs majoritetens vilja utan att ta hänsyn till vad beslutet innebär, detta skulle i princip innebära att beslut kan tas trots att de strider mot de värden som ett demokratiskt samhälle vilar på. Den deskriptiva beslutsformen tjänar att upprätthålla systemet och bevara samhället så som det är, menar han. Enligt det normativa synsättet på demokrati är innehållet lika viktigt som formen och menar att det måste finnas krav på att ett besluts innebörd lever upp till värden som jämlikhet, delaktighet och frihet som vi förknippar med demokrati som livsform menar Liljequist. Till skillnad från det deskriptiva synsättet är den normativa beslutsformen inriktat på att samhället är och ska vara föränderligt och bygger på delaktighet som gynnar individens utveckling. Möjlighet till delaktighet ska främjas genom behovsstyrda resurser som vidare ökar jämställdheten i samhället (Liljequist 1999: 121f).

Enligt Liljequist uppfattas skolan som en institution som varit avvaktande i mottagandet av förändringar och heller inte behövt anpassa sig till den rådande samhällsutvecklingen pga att den är konkurrensskyddad. En annan orsak som Liljequist pekar på är lärarnas tillhörighet till medelklassen där intresset varit att upprätthålla rådande positioner istället för att välja förändring. Regler hämmar tänkande menar Liljequist och har vidare en inverkan på hur man kan ta emot nytänkande. Skolan präglades länge av en tro på auktoritet som är svår att förenliga med demokratisk människosyn. 1920 var demokratins intåg i politiken och det dröjde 42 år innan begreppet demokrati nämndes i läroplanen (Liljequist: 1999: 129).

Liljequist menar att lika mångtydigt som begreppet demokrati är, ger även uttrycket ”en demokratisk skola” utrymme för tolkningar. Enligt synen på demokrati som en deskriptiv beslutsform ses begreppet som likvärdig skola för alla. Utöver det så betonar den normativa demokratisynen att krav ska ställas på arbetet inom verksamheten, så som resursfördelning efter behov. Liljequist menar att den deskriptiva demokratisynen är vanligast i skolan pga t.ex. lärarnas

egna utbildning präglats av denna syn och traditionella prioriteringar av kursplanen. Läraren förmedlar demokratisynen genom val av arbetsformer och innehåll. Liljequist anser att det finns brister i skolans tänkande och verkande kring fostran till demokratiska medborgare, där värden som att leva sig in i andras tankar och känslor, lyssna och respektera andra, ta ställning och våga vara kritisk och vara solidarisk ska genomsyra verksamheten (Liljequist 1999: 134ff).

Enligt Liljequist så finns det ett problem med (för)skolan att vilja fostra elever till att anpassa sig istället för att ifrågasätta, i dagens samhälle behövs det i allra högsta grad aktiva medborgare som engagerar sig och vågar att kritiskt granska och opponera sig vid behov som författaren ser som en nödvändighet för bevarandet av ett demokratiskt samhälle (Liljequist 1999: 146)

Barns inflytande och delaktighet

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) lyfter fram två sätt att se på barn och delaktighet, den ena är delaktighet som *värde* som utgår från barns rätt att uttrycka sin åsikt och delaktighet som *pedagogik* som innebär att barns uttryck får betydelse genom att den tas till vara och får innehåll i praxis. Att inta ett barnperspektiv är en förutsättning för barns delaktighet och detta innebär en närvarande vuxen som lyssnar, ser och försöker tolka barns sätt att vara och agera.”Att närma sig barns perspektiv förutsätter ett förhållningssätt som innebär att vuxna tillskriver barn en egen kultur och ett eget sätt att erfara och förstå världen” (Pramling Samuelsson & Sheridan 2003: 71). Vidare betonas att meningsskapande och lärande förutsätter engagemang och delaktighet (ibid: 76) Barns inflytande och delaktighet har betydelse både utifrån demokratisk syn och lärandeaspekt. Att ges möjlighet att bli lyssnad på och delta är både en rättighet och pedagogisk utgångspunkt menar Pramling Samuelsson och Sheridan (2003: 81).

Elisabeth Arnér (2009) menar att barns inflytande handlar om att barnen ska ges möjlighet att påverka sin vardag vilket medför att pedagogerna ska utgå från barnens erfarenheter och vara uppmärksamma på barns idéer och initiativ i planeringen av verksamheten (Arnér 2009: 14) Arnérs utvecklingsarbete i förskolan har visat att synen på barns inflytande kan ses både som hotfullt och utvecklande av pedagogerna. Pedagogernas syn på hinder för att möjliggöra barns inflytande innefattar bl.a. bristen på tid och för stora barngrupper. För att barn ska få möjlighet till inflytande krävs det att de blir tillfrågade och lyssnade på och att deras åsikter blir tagna på allvar. Detta kräver att pedagoger ifrågasätter det för givet tagna och Arnér syftar på normer som länge präglat förskolan som t.ex. uttrycket ”får inte”. Uttrycket ”får inte” innefattar regler som ses som självklara av pedagogerna och står för vad man inte får göra på förskolan. För att gynna barns inflytande menar Arnér att det är av betydelse att pedagogerna bemöter barns initiativ med ett tillåtande förhållningssätt. Arnér hänvisar till förskolans demokratiska uppdrag och menar att ingen blir demokratisk av sig själv utan att barn måste få uppleva att deras åsikter har betydelse och ges möjlighet till inflytande (Arnér 2009: 22f).

Arnér har tillsammans med Britt Tellgren (2006) forskat om sexåriga barns syn på vuxna och kommit fram till att barnen kände att de sällan blev lyssnade på. Problematiken med begreppet delaktighet lyfts fram och menar att det finns en otydlighet i vad det innebär. Risken finns att barnen Ellen Bengtsson

tar del i något som redan är bestämt på vuxnas villkor istället för att själva ha inflytande i processen som enligt författarna är den reella delaktigheten (2006: 11ff).

Britta Olofsson (2010) reflekterar kring vad som menas med delaktighet och inflytande i förskolan.. Olofsson visar på exempel som att utgå ifrån barnens intressen i temaarbeten där barn tar upp olika intresseområden men det är pedagogerna som sitter på makten att välja vilket ämne som temat sedan ska utgå ifrån. Olofsson diskuterar detta och menar att o ena sidan kan detta ses som skendemokrati och o andra sidan kan det ses som att pedagogerna försöker se till barnens bästa. Förslag till temaarbeten kan komma både från barnen och de vuxna, men det är viktigt att ändra ett tema om det inte lyckas väcka intresse hos barnen. Olofsson anser att ett tema ska utgå ifrån barnens erfarenheter och det är sedan pedagogens uppgift att ”utvidga och visa på nya möjligheter”. Olofsson resonerar kring äkta och falskt inflytande och ger exempel på falskt inflytande och menar att det är när barnen får välja utifrån alternativ som pedagogerna redan valt ut i förväg. (Olofsson 2010: 27-32) Barns inflytande utesluter inte att vuxna planerar och håller i aktiviteter, detta får inte blandas ihop med en odemokratisk form menar Olofsson. Pedagoger har som uppgift att fördela ordet och att läsa av barnen och styra innehållet i aktiviteterna så att det uppfattas som meningsfullt (Olofsson 2010: 50f).

Att ge barn möjlighet till inflytande handlar om att lyssna och ta vara på barns idéer och initiativ att låta barnen vara med och påverka sådant som rör dem själva. Doverborg och Pramling (1995) ger exempel och menar att om ett rum på förskolan inte används kan pedagogerna tillsammans med barnen eller barnen emellan diskutera vad de ska göra med rummet. Detta gäller även förskolans regler som inte bör finnas färdiga utan istället uppkommer tillsammans med barnen om ett barn eller vuxen uppfattar något som ett problem (Doverborg & Pramling 1995: 57ff) .

Nina Johannesen och Ninni Sandvik (2009) menar att inflytande och delaktighet innebär något mer än att bestämma, det handlar om ”... hur människor samspekar, lyssnar till och respekterar varandra i en gemenskap”. Utgångspunkt i detta synsätt är att en persons rätt aldrig kan gå emot någon annans i hänsyn till värdegrundens intentioner (Johannesen & Sandvik 2009: 31).

Delaktighet bygger på kommunikation

Arner och Tellgren (2006) betonar betydelsen av att vuxna visar intresse för vad barn har att säga och pekar på samtalets roll för att gynna den demokratiska processen då ”...tidiga erfarenheter av att bli tagen på allvar, att bli lyssnad på och att göra sin röst hörd har stor betydelse för hur man tar andra på allvar, lyssnar på andra och låter andra göra sina röster hörda” (Arner & Tellgren 2006: 30).

Ann Åberg och Hillevi Lenz Taguchi (2005) betonar i sin bok att ”Demokrati är ingenting vi kan lära barnen, demokrati är något vi lever och bygger tillsammans i en ständigt pågående process” (2005: 64). För barnen ska få möjlighet till att påverka sin dag pekar författarna på vikten av mötesplatser som skapar många tillfällen till reflektion där tankar och åsikter uttrycks och blir lyssnade på. Ett demokratiskt förhållningssätt förutsätter att våga göra barnen delaktiga och tro på deras förmågor. Det demokratiska arbetet handlar inte om att alla får göra som de vill i alla lägen och det är viktigt att inte lämna sitt ansvar som pedagog. Det är lätt att pedagoger känner sig osäkra inför sin egna roll när barnen ges möjlighet till delaktighet och Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar att som vuxen handlar det om hur och när man ska ingripa inte om. Det finns alltid gränser som inte får överskridas som innefattar de grundläggande värden som vårt samhälle vilar på som t.ex. att inte kränka någon annan (Åberg & Lenz Taguchi 2005: 65).

Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar att det handlar om hur individer förhåller sig till varandra. Både vuxna och barn ska vara delaktiga och ta ansvar för sin vardag och i en demokratisk förskola lyssnar pedagogerna och respekterar barnens tankar. Att bjuda in barnen till delaktighet i diskussioner kring regler skapas således förståelse för innebörden och därmed skapas ett ökat ansvar och förståelse till att följa reglerna. För att kunna handla efter demokratiska principer menar författarna att det förutsätter delaktighet i beslut om förhållningssätt och regler i vardagen. (Åberg & Lenz Taguch 2005: 66, 30f).

Anette Emilsons avhandling *Det önskvärda barnet* (2008) tar upp fostran uttryckt i kommunikationshandlingar mellan barn och lärare i förskolan. Emilson diskuterar lärarens kontroll och dess betydelse för barns möjlighet till delaktighet och inflytande i samlingen. En stark lärarkontroll där läraren styr kommunikationen med starka ramar ger ringa inflytande för barnen Ellen Bengtsson

och istället innefattar denna form många tillsägelser. Emilson lyfter istället fram den kommunikativa kontrollen som gynnsam för barns inflytande vilket innebär att pedagogen är emotionellt närvarande, använder en lekfull röst och ger respons (Emilson 2008: 68, 79).

Även skolverkets bok *Demokrati som uppdrag* (2000) lyfter fram dialogens betydelse och menar att det är ”demokratins bärande element”. Genom att skapa möjligheter till möten där barnen får uttrycka åsikter samt överväga och ta del av andras synpunkter är en nödvändighet för att kunna utveckla demokratisk kompetens och för att bedriva verksamheten i demokratiska former. I boken betonas vikten av att det finns många mötesplatser på förskolan där barn kan möta varandra men även vuxna. I möten finns tillfällen till att ömsesidiga samtal uppstår som författarna menar är en demokratisk process som innebär att personerna utvecklar förståelse för andras men även för sina egna uppfattningar. Målet är inte att komma överens utan att synliggöra skälen till de olika åsikterna och därmed öka medvetenheten och förståelsen inför varandra (Skolverket 2000: 14f).

Marita Lindahl (1998) diskuterar i sin bok *Lärande småbarn* om små barns spontana lärandeprocesser på förskolan utifrån barnens eget perspektiv. Lindahl menar att barn som ännu inte använder ett verbalt språk uttrycker sig ofta genom kroppsspråket och det är av stor vikt att vuxna försöker tolka, förstå och sätta ord på vad barnet uttrycker så att barnen upplever att vuxna har uppmärksammat deras initiativ och tänkande (Lindahl 1998: 9f). Lindahl menar att små barns initiativ lätt kan misstolkas av den vuxne om denna väljer att se utifrån ett vuxenperspektiv. Att endast tolka en situation utifrån ett vuxenperspektiv gör att barnet får det svårare att påverka sin vardag om barnets avsiktighet missuppfattas och stoppas av den vuxne. Om vuxna inte uppmärksammar barnets inbjudan till samspel och om barnet inte får möjlighet till att påverka sin vardag kan det ge upphov till en känsla av att det inte lönar sig att ta egna initiativ. Enligt Lindahl kan vuxna lära sig mycket om att förstå en handling utifrån barns perspektiv om vuxna avvaktar och följer barnets initiativ, istället för att snabbt avbryta. I fostran till att bli demokratiska medborgare måste barnet tidigt få uppleva att deras åsikter tas på allvar, att de har möjlighet att påverka och får vara med och bestämma (Lidahl: 1998 161ff, 167f).

Gunilla Dahlberg och Hillevi Lenz Taguchi (2009) menar att dagens moderna samhälle innefattar ökade valmöjligheter som kan innebära möjlighet till nyskapande men även otrygghet. Olika kompetenser krävs i olika sammanhang. Detta medför ökade krav på den kommunikativa

kompetensen, att kunna hantera det oöverskådliga, söka nya lösningar samt att kunna samarbeta med människor från skilda kulturer. Att verka för att varje barn bereds möjlighet att delta i samhället är av stor vikt i den pedagogiska verksamheten. Ett demokratiskt arbetssätt sker i grupp där förmågan att samspela, välja och handla samt att ta ansvar för sitt handlande utvecklas och är centralt. Utgångspunkt i framtidens förskola är barns kultur, att närma sig barns perspektiv och utgå från deras tidigare erfarenheter (Dahlberg & Lenz Taguchi 2009: 30, 34f).

Tomas Englund (2003) menar att de grundläggande värdena ligger som utgångspunkt i den deliberativa demokratisynen men med utrymme för skilda uppfattningar. I den deliberativa synen framhålls den demokratiska debattens betydelse där pågående möten är centrala (Englund 2003: 50ff). Englund (2003) betonar människans rätt till att bestämma över sitt egna liv och utmanar läroplanens intentioner om samhällets gemensamma värdegrund. Englund (2003) pekar på nya vägar för att nå gemensamma referensramar och framhåller utbildningsväsen som en mötesplats mellan olika kulturer, skilda uppfattningar samt olika grundläggande värderingar. Målet är att utveckla ”En kollektiv kompetens med sikte på kollektiva viljebildningsprocesser om hur umgänget människor emellan och hur samhället skall utformas” (Englund 2003: 64).

Möjligheter och hinder för barns inflytande och delaktighet

Eva Johansson (2005) diskuterar pedagogers olika förhållningssätt, engagemang och närvaro i interaktion med barnen och menar att det speglar den atmosfär som präglar verksamheten. Dessa atmosfärer benämns av Johansson som *samspelande*, *instabila* och *kontrollerande*. En samspelande atmosfär kännetecknas av pedagoger som är närvarande, lyhörda och tillåtande. Pedagoger i en instabil atmosfär växlar mellan ett positivt och kontrollerande förhållningssätt gentemot barnen. En kontrollerande atmosfär kännetecknas av ordning och struktur. Barn som ifrågasätter regler bestämda av vuxna hamnar ofta i en maktkamp med den vuxne och arbetssättet präglas av tjat och tillsägelser. I den samspelande atmosfären finns en strävan att närma sig barns perspektiv och i den kontrollerande atmosfären utgår pedagogerna från ett vuxenperspektiv (Johansson 2005: 50-68).

Barns möjlighet till inflytande och delaktighet påverkas av vilken barnsyn som råder som Johansson (ibid) menar innefattar hur pedagoger bemöter, uppfattar och förhåller sig till barnen. Johansson delar in vuxnas barnsyn i olika teman: *Barn är medmänniskor*, *Vuxna vet bättre* och *Barn är irrationella*. Pedagoger som ser barn som medmänniskor strävar efter att utgå från barnens erfarenheter och ge barnen kontroll. Pedagoger som utgår från att vuxna vet bättre tillåter barn att välja utifrån pedagogernas ramar och anser sig se till barns bästa utifrån vuxnas perspektiv. Att se barn som irrationella menar Johansson medför att pedagoger begränsar barnen genom att se på barns initiativ som att överstrida gränser eller utan mening (Johansson 2005: 77-87). Vidare talar Johansson om pedagogers syn på lärande vilket påverkar möjligheten barn ges till delaktighet och inflytande. Pedagoger som ser på barns lärande genom en tilltro till barns förmåga utgår ifrån att barn är kompetenta, har avsikter och vill påverka och göra val. I detta synsätt planerar pedagogerna verksamheten utifrån barnens intressen och tar vara på barnens initiativ (Johansson 2005: 93ff).

Åberg och Lenz Taguchi (2005) diskuterar pedagogers makt i förhållande till barnen och menar att pedagoger har ett ansvar att göra sig medvetna om hur starkt de kan påverka barns vardag. Pedagoger har makt i varje liten del som rör verksamheten och problematiserar begrepp som fri lek och fritt skapande då författarna menar att det är pedagogerna som sitter på makten när dessa ska ske. Vidare lyfter Åberg och Lenz Taguchi (2005) fram miljöns utformning som betydelse för vad barn kan och inte kan göra. De menar att om miljöns utformning ger tillgänglighet till material speglar det t.ex. om barn har möjlighet att måla när de vill eller om det är pedagogerna som Ellen Bengtsson

bestämmer när barnen ska måla och då plockar fram färg och penslar. Åberg och Lenz Taguchi (2005) anser att det krävs att pedagoger reflekterar över sitt förhållningssätt ifråga om hur mycket de styr barnen och varför. En inspirerande miljö där barnen själva kan välja ökar delaktigheten och vidare lusten. Det är pedagogerna som har makten att styra i vilken mån barn ska få möjlighet till delaktighet över innehåll och utformning av sin dag (Åberg & Lenz Taguchi 2005: 67).

Hur pedagogerna ställer i ordning miljön påverkar även möjligheten till möten under dagen. Skolverkets utredning (2000) betonar att miljöns utformning både kan ”stimulera till och utgöra hinder för ett demokratiskt arbete” då den påverkar vilken möjlighet till kontakt barn har med varandra och med vuxna. Det är av stor vikt att det finns tillfällen att mötas i både små och stora grupper. Miljön speglar också vilka värden som tillskrivs till dem som befinner sig där (Skolverket 2000: 44f)

Billy Ehn (1983) menar att det är pedagogers strävan efter ordning som speglas i styrda rutiner, regler och planering. Det är en fråga om disciplin där det värderas högre att vara tyst och stilla samt att rörelse och förändring ses som något negativt. (Ehn 1983: 73) Barns inflytande i förskolan kan medföra förändring och enligt Ehns synsätt kan det uppfattas kaosartat av pedagoger. Erik Sigsgaard (2003) menar att tillrättavisning speglar maktförhållanden i förskolan och visar exempel på en vuxen som stoppar ett barns initiativ med skäl när han klättrat upp på en stol. Den vuxna gav ingen chans till barnet att förklara vad han skulle göra vilket kan ge upphov till att barnen känner maktlöshet. Om ett barn får uppleva många liknande situationer kan det medföra att barnet känner att inte är någon mening med att ta egna initiativ. Sigsgaard (2003) menar att om man inte får möjlighet till att påverka kan det leda till att barnet slutar att försöka och lämnar över bestämmandet till andra (Sigsgaard 2003: 170). Vilket inte lever upp det demokratiska idel som förskolan ska eftersträva.

Britta Olofsson pekar på forskning som tyder på att det är i den fria leken som barn själva får bestämma vad de ska göra och menar att om barn ska få möjlighet till inflytande över sin dag så ska valet att leka fritt alltid finnas med (Olofsson 2010: 32f).

Metod

Min studie ämnar att tolka och försöka förstå hur pedagoger resonerar och praktiskt arbetar med barns inflytande och delaktighet. Valet av metodiskt tillvägagångssätt i undersökningen har inspirerats av hermeneutiken som med utgångspunkt i det medmänskliga har som syfte att nå fördjupad förståelse (Thomassen 2008: 180f). Med utgångspunkt i detta har jag valt att samla in mitt empiriska material genom metodtriangulering som innebär en kombination av två metoder i syfte att få en större säkerhet i materialet. Jag har valt två kvalitativa forskningsmetoder – intervjuer och observationer. Denna kombination syftar till att utforska hur pedagogernas utsagor om demokrati och barns inflytande aktiveras i praktiken (Larsen: 2009: 28). Då jag valde att studera en mindre grupp med pedagoger så faller min undersökning under beteckningen fallstudie (Patel & Davidsson 2003: 54). Jag befann mig på förskoleavdelningen under tre dagar. Mån-tisdag intervjuade jag två informanter per dag och på onsdagen en informant. Fyra av intervjuerna skedde kring kl 13-14 och en intervju vid kl 9.30. Mina observationer utfördes under förmiddagarna mellan kl 7:30-11:30.

Forskningsetiska principer

Vetenskapsrådet (2003) har tagit fram fyra huvudkrav som ämnar att skydda informanterna i en studie. Dessa benämns som *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (ibid: 5f). Här nedan presenteras hur jag försökt leva upp till dessa krav:

Informationskravet

I ett mail som skickades till pedagogerna informerades jag om vem jag var, vilken utbildning och i vilken skola jag går. Jag informerades att det var frivilligt att delta, om undersökningens syfte samt informanternas roll i undersökningen. Jag meddelade att intervjumaterialet endast används till denna studie samt att uppsatsen blir utlagd för offentligheten på DIVA. Att jag skulle observera var vid förfrågan inte fastställd utan det frågade jag informanterna om när vi sågs första gången (Vetenskapsrådet 2003: 7f).

Samtyckeskravet

Informanterna gav sitt medgivande att delta i studien, samt har och hade möjlighet att avbryta sin medverkan. Jag meddelade att jag skulle använda en diktafon för inspelning av materialet som jag sedan raderar efter att uppsatsen är färdig (ibid: 9f)

Konfidentialitetskravet

Jag informerade om att datamaterialet behandlas konfidentiellt vilket menas att förskola, förskoleavdelningen eller informanterna i undersökningen avrapporteras för att hindra möjlighet till identifiering. I studien har pedagogerna fått fiktiva namn samt har jag valt att inte skriva ut exakt ålder och utbildning på informanterna.

Med utgångspunkt i dessa informerade jag pedagogerna om vem jag var, undersökningens syfte, hur materialinsamling skulle gå till och att den färdiga uppsatsen läggs ut på en offentlig sida. Datamaterialet har behandlats konfidentiellt vilket betyder att det endast kommer att användas till mitt arbete samt att varken förskolan eller pedagogerna ska gå att identifiera (ibid: 12f). Jag har valt att inte skriva med de fingerade namnen i observationerna för att informanterna i minsta mån ska identifieras för varandra.

Nyttjandekravet

Datamaterialet kommer endast användas i denna studie (ibid 14f)

Urval

Jag mailade en förfrågan till ett flertal slumpmässigt valda rektorer där jag bad om att vidarefodrade ett mail angående min studie till pedagoger på förskolor inom deras rektorsområde. Jag fick svar från ett antal pedagoger på olika förskolor. Studien utfördes på den förskola där flest pedagoger på samma avdelning hade möjlighet att delta. Kvale & Brinkmann (2010) menar att antalet informanter beror på syftet med studien och det kan vara olika från fall till fall. Vidare bör forskaren se över tiden som finns till befogenhet för studien och anpassa mängden efter denna (Kvale & Brinkmann 2010: 128f). Jag anser att med tanke på den tiden jag hade till befogenhet så fann jag det rimligt att fokusera på hur pedagoger på en förskoleavdelning arbetar med barns inflytande och delaktighet. I strävan mot att nå en fördjupad bild i min studie så valde jag att observera och intervjua pedagoger på en och samma förskoleavdelning. Informanterna var kvinnor i ålder 37-53 år och majoriteten har en lång yrkeserfarenhet inom förskoleverksamheten. Informanterna Ellen Bengtsson

representerar olika yrkeskategorier från barnskötare till lärare upp till årskurs 6.

Intervjuer och observationer

De fem intervjuerna var individuella och skedde i ett avskilt rum på förskolan. Tiden för intervjuerna var mellan 30-45 min långa och intervjuerna spelades in med en diktafon som jag sedan transkriberade ordagrant. Intervjuerna var av halvstrukturerad karaktär vilket innebär att intervjuguiden innehöll förslag till frågor med utrymme att formulera nya frågor utifrån informanternas utsagor (Kvale & Brinkmann 2009: 43).

Under tre förmiddagar utförde jag passiva deltagande observationer vilket innebär att forskaren observerar händelser med förhoppning om att inte påverka dessa med sin närvaro (Larsson 2009: 90). Jag försökte leva upp till detta genom att sitta vid sidan av och observera utan att delta i en aktiviteterna. Dock kan det med anledning av att jag var närvarande medföra att informanternas naturliga beteende ändras (Patel & Davidsson 2003: 96). Observationerna var öppna vilket betyder att informanterna var medvetna om att jag observerade. Pedagogerna var informerade om att jag undersökte om barns inflytande och delaktighet på förskolan. Hur mycket forskaren berättar om vad som ska observeras kan även påverka informanternas beteende (Larsson 2009: 91f). Larsson menar att det finns olika sätt att observera på och lyfter fram fortlöpande anteckningar i loggbok som ett sätt (Larsson 2009: 93f), vilket jag använde mig av.

Metoddiskussion

Jag övervägde att intervjua pedagoger från olika förskolor i syfte att få fram en överskådlig bild om pedagogers åsikter om barns inflytande på förskolan. Dock insåg jag att materialet lätt skulle bli för ytligt och risken blir således stor att det inte leder till en fördjupad beskrivning. Vidare valde jag att kombinera intervjuer och observationer på en förskoleavdelning då detta gör att jag kan belysa och analysera kopplingen mellan pedagogernas resonemang och det praktiska arbetet. Dock så menar jag att för att få en så reell bild som möjligt av hur barn ges möjlighet till inflytande och delaktighet på förskoleavdelning hade en längre period av observationer varit fördelaktigt. Jag informerade om ämnet innan datainsamlingen och detta kan ha påverkat utsagor och beteende hos pedagogerna. Dock menar jag att metodtriangleringen stärker materialet. Jag spelade in intervjuerna med diktafon vilket var positivt då jag kunde fokusera på vad pedagogerna sa och transkriberingen

medförde att jag fick pedagogernas utsagor ordagrant nedskrivet vilket gör materialet överskådligt. Jag använde mig av halvstrukturerade frågor vilket öppnade upp för följdfrågor utifrån vad pedagogerna sa. Om jag hade haft andra förutsättningar innan datainsamlingen i form av mer tid hade jag införskaffat mig mer information inom mitt undersökningsområde. Detta hade kunnat medföra till fler frågor samt att det hade underlättat fokuseringen under observationen.

Analys - och resultatredovisning

Här nedan följer först en presentation av förskolan samt förskoleavdelningen vidare följer en analys av resultatet från fältstudien som har som syfte att besvara mina frågeställningar:

- Hur resonerar pedagogerna kring 4-5åringars inflytande och delaktighet i den pedagogiska verksamheten?
- Vilka möjligheter ges barnen till inflytande och delaktighet?
- Vilka möjligheter ges barnen att påverka verksamhetens innehåll?

Presentation av förskolan och förskoleavdelningen

Förskolan består av fem avdelningar och det går 99 barn på förskolan. På avdelningen där jag utförde datainsamlingen går det 40 barn i åldrarna 4-5 år och det arbetar fem pedagoger på avdelningen. Avdelningen har tidigare varit uppdelad på två avdelningar bredvid varandra och enligt pedagogernas utsagor så startade ett förändringsarbete för fyra år sedan som ledde till hopslagning av de två avdelningar. Anledningen till det var att barnen skulle få tillgång till mer aktiviteter och fler kamrater att välja på. Vinsten sågs även i att allt material slogs ihop och det blev därmed mer av allt på ett ställe istället för att ha två uppsättningar på varsin sida. Under förmiddagen två dagar i veckan håller fyra av pedagogerna i en varsin aktivitet som de benämner barnens val, den femte pedagogen rör sig mellan stationerna för att finnas till vid behov. Dessa aktiviteter startar med en samling där pedagogerna presenterar vilken aktivitet de håller i och vart den kommer att utövas. Sedan får barnen välja vilken aktivitet de vill göra. Två andra förmiddagar håller pedagogerna i aktiviteter i en varsin smågrupp varav åtta barn i varje grupp, dessa grupper är färdiga utefter vilka ansvarsbarn som pedagogerna har. Innanför ytterdörren på förskoleavdelningen finns en stor hall där barnen har sina kläder och skor, mitt emot hallen finns matrummet med låga möbler anpassade efter barnen. Till höger om hallen finns ett stort rum som är uppdelat i scen & rörelse samt byggrum. Till vänster om hallen finns en ateljé samt hemvrå och bilar. Det finns 3 mindre rum som är uppdelade som pussel-och spelrum, upplevelserum, bokstavsrum och två andra mindre rum som främst används till smågrupper och som matrum. Samtliga rum har material i barnens nivå samt låga bord och stolar i ateljén och i pussel-och spelrummet.

På väggen i hallen sitter en utvärdering av det nya arbetssättet där står det:

Vi har under dessa år utformat ett välfungerande, strukturerat och utvecklande arbetssätt som gynnar både barn och vuxna. En viktig del av den här verksamheten är att vi pedagoger alltid vet var vi ska vara samt vilka aktiviteter vi ansvarar för samt att barnen vet vilka stationer som erbjuds. Vi har under åren sett hur bra barnen mår när de har många aktiviteter att välja mellan, att det finns alltid något för alla. Vi har sett att barn som får sysselsätta sig med det de tycker är intressant utvecklas som bäst! Det finns alltid tid att göra klart. Vi vet att barn lär av varandra och när det finns bra förutsättningar för det. Vi har upplevt att vi har mer vuxennärvaro i denna verksamhet, än i den förra, eftersom vi arbetar mer enskilt.

Utifrån pedagogernas utsagor har jag lyft fram citat som representerar återkommande teman hos pedagogerna kopplat till barns inflytande och delaktighet på förskolan. Jag lyfter även fram några sekvenser från observationerna. Jag har försökt att tolka materialet med hjälp av tidigare forskning och den teoretiska referensramen.

”Barn är viktigare nu på något vis”

Samtliga pedagoger pratar om att det har skett en förändring kring barns möjlighet till inflytande och delaktighet i den pedagogiska verksamheten. Anledningen till detta pekar på en förändrad barnsyn och flera av pedagogerna säger att samhällsutvecklingen samt litteratur inom området har lett till en förändrad syn på barns inflytande. En pedagog ser på det förändrade arbetssättet som något som ligger i tiden. Diana berättar att hon ser skillnad från när hon själv gick i förskolan:

Barn idag har blivit mer delaktiga och får vara med och bestämma hur deras dag ska se ut. Det är en stor skillnad från när jag gick i förskolan (Diana: 101025).

Karin diskuterar kring sin egna utbildning och hur synen på demokrati i förskolan har förändrats sedan hon började arbeta. Hon säger att det går trender i hur den pedagogiska verksamheten ska se ut

När jag gick utbildningen så pratade vi inte så mycket om demokrati, det var inte så mycket i ropet. Det pendlar väldigt hur man ska jobba, det är en stor skillnad då och nu. Det var inte så mycket demokrati när jag började jobba. Då var det vi vuxna som bestämde för det mesta, så det har blivit en stor skillnad. Jag tror det har att göra med samhälle och utveckling (Karin: 101025).

Anne berättar att hon har läst och hört mer om att barn kan få inflytande och att det har medfört en förändrad syn:

Förut var det mer pedagogerna som styrde och ställde. Bestämde vad barnen skulle göra och att det här tycker dem är roligt, utan att ens fråga barnen. Nu har man läst och hört om att barn kan få inflytande. Jag tror att det har med samhällsförändringar att göra. Att barn är viktigare nu på något vis, man sätter dem i centrum. Vi finns till för dem, förr var det pedagogernas miljö. Nu är det ett ställe för barnen (Anne: 101026).

Leila pekar på utvecklingen i samhället som anledningen till en ändrad syn på barns inflytande och menar att:

Det är en enorm skillnad på barns inflytande då och nu, jag tror att det beror på utvecklingen i samhället, nu vet man att barn är så kompetenta och kan göra egna val. Och man märker i barnintervjuer att barnen tycker om att vara med och bestämma över sin dag. Sen var ju förskolan

mer auktoritär förr, alla barn skulle lyda och alla barn skulle göra samma sak (Leila: 101026).

Mia pratar om att det var mer styrt förut:

Att nu ska vi göra det här, nu ska alla gå på promenad och alla ska sitta och göra det. Alla ska måla och så delade vi in gruppen på två och det var mer styrt, det fanns ramar som det kändes som att man jobbade efter. Det är lättare att jobba nu på något sätt, när barnen är delaktiga, dom har ju idéer (Mia: 101028)

Dahlberg och Lenz Taguchi (2009) anser att barnet är en social konstruktion vilket menas att beroende på vilket historiskt och socialt sammanhang som råder påverkar det föreställningen om synen på barn och vad barnet behöver för att på bästa sätt utvecklas (ibid: 12). Lotta Bjervås menar att varje sociokulturellt sammanhang konstruerar sin barnsyn. Hur olika pedagoger pratar och tänker om barn bildar den rådande diskursen på förskolan och detta avspeglar sig sedan på formen av den pedagogiska verksamheten och i pedagogernas handlingar (Bjervås 2003: 58). Barns möjlighet till inflytande och delaktighet påverkas av vilken barnsyn som råder vilket innefattar hur pedagoger bemöter, uppfattar och förhåller sig till barnen (Johansson 2005: 77-87).

Säljö menar att hur vi agerar i situationer samt våra tankar och idéer har ett ursprung i sociala interaktioner (Säljö 2000: 106). Människor agerar olika beroende på sociala sammanhang och Säljö menar att varje kontext innefattar förväntningar och villkor baserade på tidigare erfarenheter (Säljö 2000: 128f). Enligt det sociokulturella perspektivet förutsätter lärande aktiva deltagare där kunskap skapas genom en process där individen bekantar sig och vidare får djupare och bredare erfarenheter av hur begrepp och fysiska redskap kan användas (Säljö 2005: 120f. 126ff).

”I barnens val bestämmer ju barnen ganska mycket till 100% vad de vill göra”

Pedagogerna resonerar kring begreppet demokrati och barns inflytande. Samtliga pedagoger lyfter fram deras arbetssätt med *barnens val* och *smågrupperna* som gynnsamma former för barns inflytande och delaktighet.

Karin och Leila resonerar på ett liknande sätt och Leila säger exempelvis:

Demokrati, det är att barnen kan vara med bestämma hur dagen ska se ut. Att de har möjlighet att påverka sin egen dag, det är därför som vi jobbar som vi gör ganska mycket att ge barnen utrymme till att bestämma över sin dag. Nu erbjuder vi barnen olika saker som de kan välja på. Vi tror ju på det här arbetssättet med barnens val och smågrupperna. Man har inte alla avbrott som man hade förr, alla skulle ut en viss tid, alla skulle måla samtidigt [...] Vi har ratat projektarbeten där alla ska jobba med samma tema under en period, utan varje station i barnens val ser vi som ett projekt där en pedagog håller i en station under en månad (Leila: 101026).

Diana tycker att barnen har ganska stort inflytande över sin dag :

Jag tänker på det här med barnens val, det är ett sätt för barnen att få bestämma och välja det här vill jag göra idag. Det är ju lite styrt, vi har fyra alternativ och det här kan man välja på. Det är inte helt styrt, det är inte så här att idag ska alla göra en myra.. Jag tycker nog att de har ganska stort inflytande över sin dag. När vi jobbar i våra små grupper får också barnen vara med och planera vad de vill göra i vår lilla grupp. Om man hade haft det här tänket som att... ja att alla gör likadant.. som idag ska alla väva, då hade vi ju inte lämnat något utrymme för dem att bestämma. Ja, jag tror på det här arbetssättet, här tar vi vara på deras egna idéer (Diana 101025).

Fortsättningsvis berättar Mia att:

Dom får nog vara med och bestämma ganska mycket, vi har ju dels barnens val där de själva får välja. Många väljer ju att vara på ateljésidan men kanske hellre vill leka med bilar och då får dom göra det. I smågrupperna får de vara med och bestämma vad vi ska göra i den här lilla gruppen så att alla är delaktiga, det är jätteviktigt tror jag. Det är ingen som har tvingat dom att gå ut i skogen eller tvingat dom att nu ska vi jobba med lera. Det är ett välkomnat arbetsätt. Man slipper massa onödiga konflikter. Barnen är så delaktiga när man gör saker. Dem är mer engagerade än när man har en styrd aktivitet. (Mia: 101028)

Anne talar om vad demokrati är för henne:

Demokrati för mig är att ha inflytande över sin vardag, att barnen ska få i den utsträckning det går
Ellen Bengtsson

välja vad man ska få göra. Och ta vara på deras intressen och leda dem framåt tillsammans med barnen. Att man ser vad de är intresserad av och försöker tillgodose deras intressen. I barnens val bestämmer ju barnen ganska mycket till 100 % vad de vill göra. (Anne: 1010226)

Observation – Barnens val

Det är måndag och kl är 9.15. Det är 31 barn på avdelningen och de sitter tillsammans med pedagogerna i en ring på en stor rektangulär matta i scen & rörelse-delen. Fyra av pedagogerna berättar vilka aktiviteter som de ska hålla i och vart aktiviteten ska hålla till. Därefter får barnen välja vilken aktivitet de vill göra. En pedagog är rörlig vilket betyder att hon inte är knuten till en specifik aktivitet utan rör sig emellan aktiviteterna för att hjälpa till vid behov och för att fotografera. Karin berättar att om det är många barn som har valt en aktivitet så befinner sig den rörliga pedagogen där. Dagens val blev:

Pussel- och spelrummet – kortspel: 5 barn

Ute – matematik: 6 barn

Ateljésidan – färgtryck med potatis: 8 barn

Scen & rörelsedelen/byggdelen – Bockarna Bruse: 12 barn

I ateljén har en pedagog plockat fram potatis som hon har skurit till olika former. Fyra barn sätter sig vid bordet och målar och gör potatistryck. Fyra andra barn sätter sig vid bordet bredvid och lägger pärlplattor. Pedagogen sitter vid bordet där målning och potatistryck pågår och barnen rör sig i ateljén och använder sig av materialet runt omkring. Pedagogen berättar att genom barnens val erbjuds barnen en aktivitet men det är valfritt att delta och barnen har möjlighet att välja att göra något annat på avdelningen. I scen & rörelsedelen gestaltar fyra barn Bockarna Bruse tillsammans med en pedagog, tre andra barn är publik medan de väntar på sin tur att spela. Fem andra barn bygger med lego i andra delen av rummet vid byggstationen som jag noterat att de påbörjat innan barnens val. En flicka har suttit bredvid och avböjt att delta i pjäsen, efter att pjäsen har spelats ett tiotal gånger, vill hon spela en gång. Två barn som tidigare byggt med lego ställer sig bredvid och iakttar pjäsen. Pedagogen följer barnens vilja och är med och stöttar dem att gestalta Bockarna Bruse tills de tröttnar.

Jag menar att Johansson (2005) talar om pedagogers syn på lärande vilket påverkar möjligheten barn ges till delaktighet och inflytande. Pedagoger som ser på barns lärande genom en tilltro till barns förmåga utgår ifrån att barn är kompetenta, har avsikter och vill påverka och göra val. I detta synsätt planerar pedagogerna verksamheten utifrån barnens intressen och tar vara på barnens initiativ (Johansson 2005: 93ff). Jag anser att detta går att finna i pedagogernas resonemang. Tron

på individens förmåga att ta egna beslut är centralt i demokratibegreppet och därmed bör rätten att bestämma inte vara tillförordnat en auktoritet. Dewey menar att i en demokratisk skola är undervisningen individualiserad och utgår från barnets egna erfarenheter. Det är av stor vikt att pedagogen är uppmärksam på barnens intressen och utgår från dessa i planeringen (Dewey 1980: 147-153). Elisabeth Arnér (2009) menar att barns inflytande handlar om att barnen ska ges möjlighet att påverka sin vardag vilket medför att pedagogerna ska utgå från barnens erfarenheter och vara uppmärksamma på barns idéer och initiativ i planeringen av verksamheten (Arnér 2009: 14)

Pedagogernas uttalanden samt observationen menar jag går att förstå utifrån Olofssons (2010) resonemang: Barns inflytande utesluter inte att vuxna planerar och håller i aktiviteter, detta får inte blandas ihop med en odemokratisk form. Pedagoger har som uppgift att fördela ordet och att läsa av barnen och styra innehållet i aktiviteterna så att det uppfattas som meningsfullt (Olofsson 2010: 50f). Olofsson pekar på forskning som tyder på att det är i den fria leken som barn själva får bestämma vad de ska göra och menar att om barn ska få möjlighet till inflytande över sin dag så ska valet att leka fritt alltid finnas med (Olofsson 2010: 32f).

”Det är väldigt sällan man säger nej”

Anne berättar att genom att vara närvarande och prata med barnen får hon reda på deras intresse är och att det gör det lättare att ha ett tillåtande förhållningssätt:

Jag tycker ibland att man är för snabb att säga nej för att det verkar krångligt och jobbigt men om man tänker efter en stund kommer man på att det går nog. Jag kan nog säga att det har hänt jättemycket på den här förskolan de senaste fem åren, att man fått lära sig mer att säga ja istället för nej. Är man en pedagog som är nära barnen och är mycket med barnen och pratar med barnen, så har man ganska god koll på vad deras intresse ligger i, ja vad de tycker är roligt. Och då är det mycket lättare att säga ja, man känner nästan när frågan kommer vad de vill göra. Frågar man barnen vad de gör så skulle man tillåta mycket mer, att dom använder materialet för att dom behöver i sin lek [...].
(Anne: 101026)

Mia pratar om att det finns få hinder för barns inflytande på förskolan:

Det är väldigt sällan man säger nej. De får måla och kladda hur mycket dom vill fast att kl är 7.30, det finns inget hinder så. (Mia 101028)

På frågan om pedagogerna upplever att barnen är medvetna om sitt egna inflytande svarar Leila :

Barnen vet att man ska gå ut en gång om dan men det spelar ingen roll om man gör det på fm eller på efm. Barnen kan själva påverka om de vill fortsätta med sin lek och göra klart inne på fm och istället gå ut på em eller tvärtom.[...] Många barn har det fortfarande i sig att de frågar först och då får de till svar att det får ni göra och ibland vill de ha hjälp att ta fram och måla.[...] De gånger de får nej är vi på väg för att äta eller så. Men då ger vi en förklaring att inte just nu men senare efter maten
(Leila: 101026)

Observationer

Det är torsdag och kl är 7.45, en pedagog dukar fram frukost på buffén i matsalen som serveras fram till 8.45. En flicka frågar om frukosten är färdig, det är den och hon kryssar för sig på en lista och håller upp filmjolk i en tallrik. En pedagog är i ateljén tillsammans med tre barn som limmar glitter

och annat material på ett papper. Ett barn sätter på sig en målarrock och säger att han vill måla. Pedagogerna hjälper till och hänger upp papper på ett staffli. Ett av de tre barnen som limmade utbrister : Ja, just det jag är hungrig och springer iväg mot frukosten, ett annat barn följer med.

Jag tolkar ovanstående situation i likhet till vad Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar att miljöns utformning har betydelse för vad barn kan och inte kan göra. De menar att om miljöns utformning ger tillgänglighet till material speglar det t.ex. om barn har möjlighet att måla när de vill eller om det är pedagogerna som bestämmer när barnen ska måla och då plockar fram färg och penslar.

Eva Johansson (2005) diskuterar pedagogers olika förhållningssätt, engagemang och närvaro i interaktion med barnen och menar att det speglar den atmosfär som präglar verksamheten. Min uppfattning är att det är samspelande atmosfär som råder på förskoleavdelningen som Johansson menar kännetecknas av pedagoger som är närvarande, lyhörda och tillåtande (Johansson 2005: 50-68).

”Det gäller att vi vuxna finns med och hör och ser”

Pedagogerna pratar om att genom att de är nära barnen och lyssnar på barnen får de reda på barnens intressen som de sedan utgår från i planeringen av verksamheten:

Diana berättar

När man är med så mycket som man är med barnen, då lyssnar, hör och ser man att det där måste man göra något åt och så tar vi upp det på reflektion. Vi har en trappa där borta som byggburkar står på och den har skapat nya lekar när vi ställde trappan på det sättet med byggburkar på, nu har de börjat bygga borg, väggar och hus (Diana 101025).

Anne och Karin resonerar på ett liknande sätt , Karin säger:

Jag tror att det är viktigt att man ser och hör varje barn så man tar till vara på deras, ja att man inte bara låter dem komma med idéer och så gör man ingenting av det. Vi försöker ta till vara på så mycket som möjligt av deras idéer. Det gäller att vi vuxna är med och hör och ser. Det är så byggen har kommit till, att de var så intresserade och byggde och det krävdes mer material. Om det skulle vara så att man märker att en station alltid är tom. Då får man börja ifrågasätta, varför har vi den här stationen för? Då måste vi tänka om, ha något annat eller vara två pedagoger i ateljén för att många barn samlas där (Karin 101025).

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) lyfter fram två sätt att se på barn och delaktighet, den ena är delaktighet som *värde* som utgår från barns rätt att uttrycka sin åsikt och delaktighet som *pedagogik* som innebär att barns uttryck får betydelse genom att den tas till vara och får innehåll i praxis. Att inta ett barnperspektiv är en förutsättning för barns delaktighet och detta innebär en närvarande vuxen som lyssnar, ser och försöker tolka barns sätt att vara och agera.”Att närma sig barns perspektiv förutsätter ett förhållningssätt som innebär att vuxna tillskriver barn en egen kultur och ett eget sätt att erfara och förstå världen” (Pramling Samuelsson & Sheridan 2003: 71) Elisabeth Arnér (2009) menar att barns inflytande handlar om att barnen ska ges möjlighet att påverka sin vardag vilket medför att pedagogerna ska utgå från barnens erfarenheter och vara uppmärksamma på barns idéer och initiativ i planeringen av verksamheten (Arnér 2009: 14)

”Demokrati handlar mycket om man ska lyssna på varandra [...]”

Leila pratar om vikten av att lyssna på varandra och vilka tillfällen under dagen som är mest gynnsamma för samtal:

Demokrati handlar mycket om att man ska lyssna på varandra och alla är lika mycket värda. I barnens val när vi har de här aktiviteterna, ibland är det ganska många i en aktivitet och ibland bara 2-3 st och då får man verkligen det här utbytet med varandra. Sen har vi ju dom här smågrupperna där får man också chans att diskutera med varandra. Alla får lägga fram sina synpunkter och åsikter om vad man vill göra i sina smågrupper (Leila 101026).

Karin och Diana pratar om att alla ska få göra sin röst hörd och båda säger att de små grupperna är bra tillfällen för detta:

Vi har blivit mer lyhörda, vi lyssnar mer, vi tror på att barn kan och att de har så mycket kunskap och det måste få komma fram. Det är en tränings sak också att alla ska göra sina röster hörda, det ska vara rättvist och alla ska få komma fram och göra sin röst hörd. Tillfällen då vi är i mindre grupper är bra stunder då alla får chans att berätta (Diana 101025).

Anne pratar om att samtalets funktion i fråga om att bemöta varandras olikheter :

Att vara nära barnen och sitta med och lyssna hur de pratar med varandra. Vad är det dom försöker säga, vid en konflikt, och hjälpa till och vara medlare om det behövs. Påminna om att man kan tänka på det här viset, att alla inte är likadana utan vara olika och tycka om varandra ändå. Man kan dela sig efter intresse och vad man vill för stunden utan att det behöver betyda att man inte tycker om den personen. Hur vi är mot varandra måste ju vi vuxna vara förebilder (Anne 101026).

Ur ett sociokulturellt perspektiv ses språket som det viktigaste psykologiska redskapet. Genom språket blir individen delaktig i andras perspektiv samt tar del av andras erfarenheter (Säljö 2005: 119f) Vikten av bli lyssnad på återfinns bl.a. i Arnér (2009) resonemang som hänvisar till förskolans demokratiska uppdrag och menar att ingen blir demokratisk av sig själv utan att barn måste få uppleva att deras åsikter har betydelse och ges möjlighet till inflytande (Arnér 2009: 22f) Nina Johannesen och Ninni Sandvik (2009) menar att inflytande och delaktighet innebär något mer än att bestämma, det handlar om ”... hur människor samspelar, lyssnar till och respekterar varandra i en gemenskap”. Utgångspunkt i detta synsätt

är att en persons rätt aldrig kan gå emot någon annans i hänsyn till värdegrundens intentioner (Johannesen & Sandvik 2009: 31).

Ann Åberg och Hillevi Lenz Taguchi (2005) betonar i sin bok att ”Demokrati är ingenting vi kan lära barnen, demokrati är något vi lever och bygger tillsammans i en ständigt pågående process” (Åberg & Lenz Taguchi 2005: 64). För att barnen ska få möjlighet till att påverka sin dag pekar författarna på vikten av mötesplatser som skapar många tillfällen till reflektion där tankar och åsikter uttrycks och blir lyssnade på. Ett demokratiskt förhållningssätt förutsätter att våga göra barnen delaktiga och tro på deras förmågor (Åberg & Lenz Taguchi 2005: 65).

Tomas Englund (2003) menar att de grundläggande värdena ligger som utgångspunkt i den deliberativa demokratisynen men med utrymme för skilda uppfattningar. I den deliberativa synen framhålls den demokratiska debattens betydelse där pågående möten är centrala (Englund 2003: 50ff)

”Miljön ger ju stora förutsättningar för barns inflytande”

Pedagogerna diskuterar vikten av att miljöns utformning i det demokratiska arbetet:

Mia pratar om vikten av att ha många mötesplatser samt att det är viktigt att det ska finnas tillgängligt material :

Jag tror att det är jätteviktigt med många mötesplatser för barn. Det kan uppstå ett möte mellan barn som aldrig pratar med varandra, men som fastnar för samma sak. Jag tror att miljöns utformning är viktig för barns inflytande. Det måste finnas saker, barnen ska kunna se vad som finns, det ska vara framme (Mia 101028)

Även Diana pratar om mötesplatser:

När vi märker att vi måste göra något för att skapa en bättre mötesplats. Då ändrar vi den här mötesplatsen och tar fram något annat. Plocka bort och plocka fram något annat. (Diana101025).

Leila berättar att materialet styr vilka mötesplatser som skapas och att det är viktigt att det finns mycket material framme för att det ska finnas något för alla:

Barnen kommer med förslag och då försöker man anamma det, försöker få fatt på det materialet. Vad tycker barnen om att göra, det ska bli mötesplatser där man träffas tillsammans. Det är inte det här att vi ska förmedla någonting utan försöker ha en dialogform. Miljön är A och O i det demokratiska arbetet för att tillgodose varje barns behov, att det ska finnas något för alla. Vi har ju valt att ha mycket material framme sk skräp/gratismaterial så kan barnen verkligen frossa i det. Dom får ta 20 korkar och jobba med för att dom behöver det till det här som de tänkt ut [...] (Leila 101026).

Anne pratar om att miljön ger stora förutsättningar för barns inflytande då det finns många olika saker att göra:

Miljön ger ju stora förutsättningar för barns inflytande, att man kan göra så många olika saker och att vi som personal är öppna och inte säger nej. Pedagoger från andra förskolor har påpekat att oj oj vad mycket material, blir det inte stökigt. Att det blir rörigt och stökigt det får man inte vara rädd för. Och det tror jag kan stoppa ibland när man gör miljöer. [...] Så man kan aldrig veta om ett material är tråkigt, för är det tråkigt ena veckan så betyder inte det att det är tråkigt nästa vecka. Så det är därför man behöver ha mycket material, det beror ju på vad barnen vill göra (Anne: 101026).

Enligt Leif Strandberg menar Vygotskij att människans aktiviteter alltid är situerade och beroende på vilken kontext man befinner sig i påverkar det vilken möjlighet som skapas för olika aktiviteter. Hur ett rum är utformat är väsentligt då det både kan underlätta och försvåra lärandet. ”Rummen bär på och förmedlar kunskaper, erfarenheter, känslor och förväntningar” (Strandberg 2006: 22).

Hur pedagogerna ställer i ordning miljön påverkar möjligheten till möten under dagen. Skolverkets utredning (2000) betonar att miljös utformning både kan ”stimulera till och utgöra hinder för ett demokratiarbete” då den påverkar vilken möjlighet till kontakt barn har med varandra och med vuxna. Det är av stor vikt att det finns tillfällen att mötas i både små och stora grupper. Miljön speglar också vilka värden som tillskrivs till dem som befinner sig där (Skolverket 2000: 44f)

Dewey framhåller de sociala relationerna och menar att utveckling sker i interaktion med andra. Att rummet inbjuder till möten är därmed av stor vikt och ifrågasätter vidare det tysta klassrummet. Genom att vara aktiv synliggörs de individuella egenskaperna menar Dewey (1980: 67f)

Skolverkets bok *Demokrati som uppdrag* (2000) lyfter fram dialogens betydelse och menar att det är ”demokratins bärande element”. Genom att skapa möjligheter till möten där barnen får uttrycka åsikter samt överväga och ta del av andras synpunkter är en nödvändighet för att kunna utveckla demokratisk kompetens och för att bedriva verksamheten i demokratiska former. I boken betonas vikten av att det finns många mötesplatser på förskolan där barn kan möta varandra men även vuxna. I möten finns tillfällen till att ömsesidiga samtal uppstår som författarna menar är en demokratisk process som innebär att personerna utvecklar förståelse för andras men även för sina egna uppfattningar (Skolverket 2000: 14f).

Slutdiskussion

I detta kapitel diskuteras och summeras analys-och resultatdelen med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar. Syftet med den här undersökningen är att belysa och analysera hur fem pedagoger på en avdelning med 40 barn i ålder 4-5 år på en förskola i en av Storstockholms kommuner resonerar kring demokrati i förskolan och hur det yttrar sig i praktiken med fokus på barns delaktighet och inflytande i den pedagogiska verksamheten. Jag kommer att diskutera resultatet genom att koppla det till tidigare forskning samt ett sociokulturellt perspektiv på lärande och utveckling vilket är undersökningens övergripande tolkningsram. Det sociokulturella synsättet menar jag återfinns i Lpfö 98:s definition av lärande som jag hänvisade till i undersökningens inledning.

Den första frågan som jag ämnar att besvara är hur pedagogerna resonerar kring 4-5åringars inflytande och delaktighet i den pedagogiska verksamheten. Resultatet visar att pedagogerna resonerar på ett liknande sätt kring barns inflytande och delaktighet och de menar att barnen till stor del har möjlighet att bestämma över sin dag och det lyfts fram att detta har lett till att barnen är mer delaktiga. Samtliga pedagoger anser att det skett en förändring angående demokrati i förskolan och menar att det tidigare i deras utbildning och arbete inte varit aktuellt med barns inflytande. Jag tolkar pedagogernas utsagor som att det har att göra med en förändrad syn på lärande som har förflyttats från att ses som något som överförs till en syn där aktiva deltagare är av betydelse. Enligt det sociokulturella perspektivet förutsätter lärande aktiva deltagare där kunskap skapas genom en process där individen bekantar sig och vidare får djupare och bredare erfarenheter av hur begrepp och fysiska redskap kan användas (Säljö 2005: 120f. 126ff).

Min nästa frågeställning är vilka möjligheter barnen ges till inflytande och delaktighet. Som framgår av resultatet så ser pedagogerna sitt arbetssätt där barnen har flera valmöjligheter som gynnsamt för barns inflytande. Mina observationer visar att barnen har möjlighet att både välja att delta i de planerade aktiviteterna eller välja att "leka fritt". Genom att pedagogerna inte planerar verksamheten utifrån att alla ska göra samma sak menar jag att barnen blir aktiva då de deltar i något de själva valt. Många mötesplatser där barn samspelar med andra barn eller vuxna lyfts fram som gynnsamt för barns inflytande vilket även kan ses utifrån det sociokulturella perspektiv på

utveckling och lärande som menas att lärande sker i samspel med andra. Genom kulturella och sociala sammanhang utvecklas människan som kommunicerande, tänkande och kännande varelse. Språket är centralt och ses som ett redskap till att komma i kontakt med varandras erfarenheter (Säljö 2005:111).

Den sista frågan som studien ämnar att besvara är vilka möjligheter barnen ges att påverka verksamhetens innehåll. Genom att vara närvarande vuxen framhåller pedagogerna att de får reda på barnens intressen och försöker tillgodose dessa genom att skapa nya miljöer. Barnen får även komma med idéer om vad de vill göra i smågrupperna. Enligt Säljö är språket centralt och ses som ett redskap till att komma i kontakt med varandras erfarenheter (Säljö 2005:111).

Jag anser att pedagogerna resonerar på ett liknande sätt kring barns inflytande och delaktighet. Anledningen till detta tror jag speglar att de har ett medvetet arbetssätt kring demokrati i förskolan med utgångspunkt i barnens val. Barnens möjlighet till inflytande och delaktighet över sin dag går även att ses genom miljöns tillgänglighet samt att det är av stor vikt att barn får uttrycka sin åsikt, ta del av andras åsikter samt bli lyssnad på, dessa aspekter tas även i upp i tidigare forskning.

Referenser

Arner, Elisabeth (2009). *Barns inflytande i förskolan - en fråga om demokrati*. Lund: Studentlitteratur.

Arner Elisabeth & Tellgren Britt (2006) *Barns syn på vuxna – att komma nära barns perpekiv* Lund: Studentlitteratur

Bjervås, Lotta (2003) Det kompetenta barnet. I: Johansson, E & Pramling Samuelsson, I (red) *Förskolan – barns första skola* Lund: Studentlitteratur

Dahlberg, G & Lenz Taguchi, H (2009) *Förskola och skola – om två skilda traditioner och om visionen om en mötesplats*. Stockholm universitets förlag

Dahlstedt, Magnus (2003) Den (o)jämlika dialogen. Reflektioner kring konceptet ”samtalsdemokrati”. I: Antologin: *Demokrati – en generationsfråga?* Svenska kommunförbundet

Dewey, John (1980) *Individ, skola och samhälle*. Stockholm Natur och Kultur

Doverborg, E & Pramling, I (1995) *Mångfaldens pedagogiska möjligheter*. Stockholm: Liber utbildning AB

Ehn Billy (1983) *Ska vi leka tiger?* Stockholm Liber

Emilson, Anette (2008) Det önskvärda barnet. Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan. Göteborg: University of Gothenburg
http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18224/1/gupea_2077_18224_1.pdf

Englund, Tomas, (2003) Skolan och demokratin. I: Jonsson, Britta & Roth, Klas (red) *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*. Lund: Studentlitteratur

Johannesen, Nina & Sandvik, Ninni (2009) *Små barns delaktighet och inflytande – några perspektiv* Författarna Liber AB

Johansson, Eva (2005) *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Myndigheten för skolutveckling Stockholm Liber

Lindahl Marita (1998) *Lärande småbarn*. Lund: Studentlitteratur AB

Liljequist, Kurt (1999) *Skola och samhällsutveckling*. Lund: Studentlitteratur

Nyman, Lena (2001) *Barnets bästa – vision till verklighet*. Stockholm: Barnombudsmannen & Fritzes

Olofsson, Birgitta (2010) *Meningsfull samling i förskolan*. Lärarförbundets förlag

Pramling Samuelsson I & Sheridan S (2003) *Delaktighet som värdering och pedagogik*. Pedagogisk Forskning i Sverige ÅRG 8. <http://www.ped.gu.se/pedfo/pdf-filer/pramsher.pdf>

Sigsgaard, Erik (2003) *Utskälld*. Stockholm Liber AB

Skolverket (2000) *Med demokrati som uppdrag - En temabild om värdegrunden*. Skolverkets publikationer www.skolverket.se

Strandberg, Leif (2006) *Vygotskij i praktiken*. Nordstedts Akademiska Förlag

Säljö, Roger (2000) *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Nordstedts Akademiska Förlag

Säljö, Roger (2005) L.S Vygotskij – forskare, pedagog och visionär. I Forsell, Anna (red) *Boken om Pedagogerna*. Stockholm Liber

Bilagor

Intervjufrågor

Berätta lite om dig själv:

Ålder?

Vilken utbildning har du?

Hur länge har du arbetet på förskola? Den här förskolan?

Vad är demokrati för dig?

Hur ser du på demokrati i förskolan? (En av kommunens fyra mål är att arbeta med demokrati)

Tycker du att det demokratiska arbetssättet i förskolan har förändrats från då och nu?

Hur arbetar ni med förskolans demokratiuppdrag?

Vilka verktyg har du fått för att arbeta med demokrati?

Tycker du att miljöns utformning är viktig i det demokratiska arbetet?

På vilket sätt gynnar den barnens egna initiativ?

Har barnen många tillfällen under dagen då de får uttrycka sina tankar och åsikter och samtidigt lyssna på andras synpunkter?

Hur arbetar du för att varje barn ska utveckla sin förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans miljö?

Tycker du att barnen har möjlighet till inflytande över sin dag på förskolan?

På vilket sätt? Inom vilka områden?

Hur arbetar du för att ge barnen möjlighet till inflytande och delaktighet?

Är det ett prioriterat mål?

Vilka förutsättningar finns att ge barnen inflytande?

Vad anser du kan vara hinder för barns inflytande?

Vilka möjligheter har barnen att göra egna val? Vilka möjligheter har barnen att ta egna initiativ?

Är barnen delaktiga i beslut som tas på förskolan?

Upplever du att barnen förstår/är medvetna om sitt eget inflytande? På vilket sätt visar sig det?

Vilken möjlighet ges barnen att påverka den fysiska miljöns utformning?

Vilken möjlighet ges barnen att påverka förskolans innehåll?